

К Р И Т И К А И Б И Б Л И О Г Р А Ф И Ј А

НОВИ НАДЕЖИ ЗА ДЕШИФРИРАЊЕ НА ЛИНЕАРНОТО А ПИСМО

I. A. Παπαποστόλου — *Louis Godart — Jean-Pierre Olivier*, Γραμμική Α στο Μινωικό άρχαιο των Χανίων. Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1976, 1. 20.000.

По еден краток предговор од G. Pugliese Carratelli, во кој со многу убави зборови се истакнува вредноста на оваа публикација, книгата содржи уште еден предговор и увод од археологот И.А. Папапостолу, под чие раководство во крајот на 1973 и почетокот на 1974 год. е откриен минојскиот архив во Ханја, на северозападниот дел од островот Крит. Најважниот дел од книгата е, всушност, изданието на минојските натписи од Ханја со палеографски коментар од Louis Godart и Jean-Pierre Olivier.

1. Во својот предговор Папапостолу нагласува дека овој труд се однесува само на филолошката анализа на плочките и другите натписани предмети со линеарно А писмо, а публикувањето на другите наоди, како и подобиен опис на археолошките раскопки, ќе уследи подоцна. — Навистина, за секоја пофалба е неговото решение да се објави што поскоро натписниот материјал без да се чека да се обработат сите археолошки наоди, како што има случаи со публикувањето на материјали од други локалитети. Папапостолу постапи многу широкоградо кога даде да се вклучат во ова издание уште 8 нови плочки, одн. фрагменти и 4 натписани диска, најдени во август 1975 год., за кое соопштува во еден краток додаток на стр. LXXIII.

Во У в о д о т (стр. XI—XXII) Папапостолу го опишува накратко локалитетот и токот на раскопките со цел да покаже каде и при какви тешкотии се најдени натписите. Јужно од заливот на Ханја се издига еден брег, на кој се наоѓа венецијанска крепост од XIII век. Во 1964 год. овде се извршени раскопки од Грчко-шведската археолошка експедиција и при тоа биле откриени остатоци од минојската епоха. Пробните испитувања покажале дека остатоците се од Подоцнежниот III минојски период, но ова датирање сега е коригирано врз основа на новооткриениот материјал. Пропаста на дворецот во Ханја, каде што се најдени и писмени документи, се случила во исто време кога пропаднале и другите минојски центри.

При раскопките во 1973/74 год. е откриена првата поголема збирка на плочки од минојскиот архив во Ханја. Најдени се 72 фрагмента, кои им припаѓаат на околу 20—30 плочки со линеарно А писмо, потоа, 104 диска (една четвртина од кои во фрагментарна состојба), 28 многустрани и 58 прости печати. На едната страна од дисковите, како и на едно до две лица од многустраните печати, се врежани знаци или идеограми од истото писмо. Простите печати не се натписани.

Документите се сигнирани на следниов начин: Броевите од 1—1000 се одредени за плочките, при што 1—4 ги носат плочките најдени при првите раскопки во 1964 год., од 1001—1500 — за многустраните печати, од 1501—2000 — за простите печати, а од 2001 — за дисковите, одн. од 2006, зашто првите пет броја се дадени на дисковите откриени во поранешните раскопки.

На крајот Папапостолу дава опис на квалитетот и бојата на глината од која се направени плочките, печатите и дисковите. Меѓу другите илустрации тој поместува и фотографија во боја за да покаже како изгледал материјалот откако бил испечен во пожарот на дворците.

2. Основната содржина, која зафаќа и најголем дел од книгата, како што одбележивме, претставува издание на натписите од Ханџа и студиозниот палеографски и филолошки коментар, од кој се гледа колку голем труд вложиле авторите Л. Годар и Ж.-П. Оливие во подготовката на ова издание.

Натписите се издадени на следниов начин: Прво се дава фотографија од секоја плочка и фрагмент во размер 1 : 1, па цртеж во истиот размер, потоа проверен препис само на текстот (во иста форма) со кратки појасненија за неговата комплетност и на четврто место копии на слоговите знаци како што се јавуваат во групи или изолирано и на идеограмите со нумеричките знаци.

Плочките, одн. фрагментите (цели се само КН 5 и 11) се сигнирани од 5—78. Уште при раскопките на теренот Л. Годар и Ж.-П. Оливие поврзале десетина фрагменти. При подготвувањето на ова издание направиле уште 5 нови сврзувања, затоа фрагментите под бр. 48 и 71 овде не фигурираат. Според нивната преценка сегашниве 70 фрагменти им припаѓаат на најмалку 20, а најмногу 30 плочки. Како додаток на крајот од книгата (стр. 232—241) се издаваат на ист начин и осумте фрагменти, со кои се збогати збирката во 1975 год. Тие се сигнирани со бр. 80—87.

Коментарот (стр. XXIII—LXXX) содржи студија за: 1. подлогата на писмото, 2. за писмените знаци, 3. палеографијата и 4. заклучоци.

Во надворешниот опис авторите констатираат дека плочките од Ханџа по обем се подебели од оние во Агија Тријада. Пишувани се само на една страна. Само една од нив (КН 7) е натписана и на грбот, додека во Агија Тријада од 130 плочки 50 се такви. По архивот од Агија Тријада плочките од Ханџа претставуваат најбогата досега откриена колекција со линеарно А писмо.

Во одделот за писмените знаци се одбележува дека на 72 плочки и фрагменти се јавуваат 450 знаци. Од слоговите знаци што се среќаваат во групи 45 се познати и од Агија Тријада, а 4 се нови: L 175, 177, 178 и 179. Од идеограмите 24 се познати и 4 нови: L 171, 172, 173 и 180. Од знаците што се јавуваат изолирано нови се L 174 и 176. Исто така нов знак е и Lm 34, како и неколку други комбинации од познати елементи. На осумте плочки (КН 80—87), најдени во август 1975 год. се јавуваат 40 знаци, меѓу кои и две идеограми досега непознати.

На крајот, зад индексите (стр. 176—227 и 255—258) приложени се и списоци на знаците со нивните варијанти во различните натписи, исто како што Е. Бенет правеше прегледи на знаците од линеарното В писмо. Ваквите прегледи неоспорно ќе помогнат да се откријат писарите и на плочките од Ханџа.

Најмногу простор во коментарот ѝ е посветено на палеографијата. Секој знак посебно е предмет на минуциозна студија во споредба со слични знаци, познати од Агија Тријада, Фест, Тиринс и др. Подробниот опис на знаците е илустриран и нагледно со споредбени цртежи, од кои се забележуваат сличностите и разликите меѓу нив. Особено богато е илустриран L 44, чии форми укажуваат на генеаложката врска на знакот *38 од линеарното В писмо, како и на идеограмата *134.

Врз база на описот, анализите и споредбите со другите натписи од Крит, авторите заклучуваат дека линеарното А писмо од Ханџа воопшто не се разликува од линеарното А во Агија Тријада. Повеќето знаци од Ханџа имаат соодветни парови во Агија Тријада. Варијанти, се рабира, има, но во целина очевидна е сличноста на знаците од овие два минојски центра иако се така многу оддалечени еден од друг.

По своите особености веднаш се изделуваат десетина нови знаци што се јавуваат за првпат во писмените документи од Ханџа и го збогатуваат каталогот на знаците од линеарното А писмо. Само 4 од нив се јавуваат во групи со други знаци, секој само по еднаш. Со исклучок на знакот Lm 34, плочките од Ханџа пружаат една доследна система на комбинации во Lc и Lm групите.

Знаците од Ханџа се тесно поврзани и со знаците од линеарното В писмо. Има совпаѓање на L 155 со идеограмата за OVISf; на L 172 со идеограмата за BOS, како и на L 140 + 2 со CAPm, а L 177 личи на *36 (*jo*), L 44 и 97 со *38 (*e*) и *10 (*u*), L 99 со *80 (*ma*), идеограмата L 82 со *131 (вино) од линеарното

В и др. Сите овие сличности, пак, помагаат за откривање на фонетската и идеографската вредност на знаците од линеарното А писмо.

Авторите izdelуваат најмалу 65 слогови групи, од кои само 22 се полни. Интересно е што неколку од нив се јавуваат и во Агија Тријада. Големото соодветство на писмените знаци и текстовите на плочките даваат повод да се заклучи дека плочките од Ханџа се пишувани на ист јазик како и плочките од Агија Тријада, Закро и други минојски центри од Крит.

По еден краток увод за идеограмите во кој се укажува како тие помагаат за определување предметот на текстот, служејќи се со познатите вредности на идеограмите од линеарното В писмо, авторите прилагаат список на идеограмите од Ханџа (стр. L—LI) со обид за нивната идентификација.

Со оглед на тоа што во Ханџа се најдени плочки на две различни места, авторите заклучуваат дека плочките најдени во крепоста Св. Екатерина или се случајно пренесени таму во историско време, или, пак, потекнуваат од еден голем дворец што зафаќал голем дел од ридот, а тој не можел да биде друг освен *Ku-do-ni-ja*. Неоспорен факт е дека сите плочки најдени во Ханџа потекнуваат од еден ист слој. Што се однесува до хронологијата, авторите Л. Годар, Ж.-П. Оливије и Папапостолу сметаат дека тие се од I подоцнежен минојски период, а не од III, како што претположи грчко-шведската експедиција од 1964.

На ист начин како плочките, само со помалу цртежи, се издадени и анализирали печатите и дисковите. — Разностраните печати (КН 1001 — 1028) имаат три лица и можеле да се употребуваат со три прста. На врвот биле продупени и изгледа се носеле врзани на конец. На некои од нив јасно се познаваат и трагите од конецот. Како по форма така и по содржина печатите од Ханџа многу личат на оние од Агија Тријада. На некои од нив се среќаваат врежани и истите знаци, како на пр. L 88 којшто се јавува 186 пати во Агија Тријада, а двапати во Ханџа. Се јавуваат дури и исти групи на знаци, сп. КН 1002 со *117 од НТ и др.

Дисковите и фрагментите од дискови се сигнирани од 2006—2109. Кон овие се додадени уште 4 (2110—2114) кои се најдени во 1975 год. Тоа се тркалезни глинени плочки од разни димензии, од 2—7 см во дијаметар. Како по некоја формула еден знак е врежан во центарот, а на периферијата озгора се познаваат траги од отисоци на печати, најмалу еден, а најмногу петнаесет повторени. Има разни видови на отисоци од печати, но нема ни еден пример со два или повеќе различни, отиснати на еден диск. Отисоците се правеле додека глината била уште мека. Употребата на дисковите не е позната. Знаците врежани во центарот се веројатно идеограми. Покрај познатите, се среќаваат и десетина нови комбинации, некои од кои се очевидно идеограми на садови.

*

Сите што се занимаваат со минојската и микенската епоха можат со радост да го поздрават брзото и совршено издание на минојските натписи од Ханџа, кои знатно ги прошируваат и збогатуваат нашите познанија за линеарното А писмо. Придружено од една документирана и високонаучна студија на Л. Годар и Ж.-П. Оливије со подробни палеографски анализи на знаците и споредби со соодветни знаци на линеарното А писмо од други места на Крит, како и паралели со линеарното В, хиџероглифското и други предалфабетски писма од средоземноморскиот басен, ова пионерско издание знатно ја унапредува науката. Со класификациите на знаците, кои ја покажуваат нивната фреквентност и местото во слоговите групи, се подготвува теренот и за нивното дешифрирање. Појавата на натписи со линеарно А писмо во разни места на островот Крит дава надеж дека нивниот број ќе се зголеми уште повеќе. Издавани и проучувани на ваков начин, тие наскоро ќе можат и да проговорат, како што проговорија натписите со линеарното В писмо пред околу 25 години.

П. Хр. Илиевски, Скопје.